

OWRU TORI

Oude verhalen

Deel I

Boi is opgegroeid op de plantage
Nijd en Spijt. De Grani heeft een
bijzonder verhaal te vertellen.

Beleef wat hij heeft meegemaakt
vanuit zijn perspectief en bepaal
zijn keuzes.

Colofon

Geschreven door **S.D. Amelo**

Verteld door Boi Johannes Minot

Gepubliceerd door BlackOwl via BlackOwl.net

Cover art door Billy Render

Uitgebracht in juli 2022

Nen

Naam (*de; m; meervoud: namen; verkleinwoord: naampje*)

1. woord, gebruikt ter aanduiding van een bep. persoon of zaak:

(Nederland) het mag geen naam hebben is het vermelden niet waard; een wedstrijd op zijn naam brengen winnen; met naam en toenaam met alle persoonlijke gegevens

2. roep, faam: *hij heeft een slechte naam; iem. Van naam beroemd; naam maken bekend worden*

VanDale

"A name is the blueprint of the thing we call character. You ask, What's in a name? I answer, Just about everything you do."

– Morris Mandel

"Je naam, is de blauwdruk van hetgeen genaamd, karakter. Als jouw vraag is; Wat is een naam? Dan is mijn antwoord; Zowat, alles dat je doet."

– Morris Mandel

Epiloog

Noem het beestje bij de naam

Grantangi, dat je geïnteresseerd bent en de tijd neemt om te luisteren naar het verhaal dat ik te vertellen heb. Het zit in onze cultuur namelijk, om kennis door te geven door middel van verhalen.

Mi tapu yari kaba. Ik heb veel meegemaakt en daarom heb ik ook een bijzonder verhaal. *Tapu dati*, heb ik een bijzondere gave. Dit is niet alleen *mijn* verhaal! Ik heb dit meegemaakt en miljoenen anderen, samen met mij. Ik vertel jou dit verhaal namens ons *allen*. Alle perspectieven heb ik allemaal hier – in mijn hoofd – *Dati na mi gave*. Jij mag bepalen welke weg jij wilt horen, uit de verschillende wegen die wij belopen hebben. Ik ga het verhaal in één keer doorvertellen. Iedere keuze die je maakt, vertelt een verhaal van een ander – *wan tra sma tori*. Het is aan jou om het te ontdekken...

Maar laat ik me eerst voorstellen, *Yu man kari mi, Boi*. Officieel, ben ik door mijn slavenmeester, vernoemd naar Johannes de Doper. Daarvoor heette ik zélf, 'Bertus'. Mijn zwangere moeder werd als twee slaven beschouwd, zo leverde zij meer op. Dus werd er voor het ongeborn kind een akte opgemaakt en ook een naam bedacht en 'Bertus' geschreven op de verkoopakte. Allemaal nog vóóordat ik geboren was.

Genoeg over mij! Het verhaal gaat eigenlijk over het dorp, waar ik vandaan kom. Het dorp op de plantage, Nijd en spijt. De naam is passend – de plantage waar elke dag geleden wordt. Alleen het noemen van de naam, wekt al angst op bij de slaven op de slavenmarkt. Het is ver buiten de stad gelegen, waar het heet en

Grantangi
Mi tapu yari kaba
Tapu dati
Dati na mi gave
Wan tra sma tori

Bijzondere dank, Veel dank!
Ik ben al oud
Daarbovenop
Dat is mijn gave
Een anders levensverhaal

vochtig is en krioelt van wilde dieren als Ara's, slangen en apen. Elke dag gebeurt er iets, als er niet keihard wordt gewerkt. De straffen maken het leven op déze plantage een hel. De verschillende groepen, proberen hun geluk te pakken – terwijl ze gedwongen moeten samenleven, onder de hertogsfamilie.

Zelf zegt hertog Daniel Minot, dat hij een gulle meester is en dat de naam totaal niet past. Echter, moet zijn *belangrijkste* regel al een gevoel geven zijn geestdrift:

“Alléén de hertog benoemt zijn slaven. Alléén jouw slavennaam, mag gebruikt worden om jou aan te spreken.”

Mijn naam vertelt het verhaal over de strijd die mijn moeder had, sinds ik in haar leven kwam. Ik kan mij weinig over haar herinneren. Van de ene op de andere dag, was ze er niet meer. Mijn naam is het enige dat ik nog van haar over heb – alsof ik haar verzet heb geërfd, maar ik draag hem met trots.

Hoofdstuk: Fosi Dey

De eerste dag

Ik herinner het als een normale en rustige avond. Het is een dag als géén ander - we hebben hard gewerkt en de groep is gezamenlijk naar de bedden vertrokken. We slapen allemaal onder één grote constructie, die bestaat uit vier stenen muren naast elkaar, met een houten dak erop – bedekt met grote bananenbladeren en stro – de *tenti*. Drie ruimtes; één voor de mannen, één voor de vrouwen en kinderen en één voor onze *Grani*. Met houten planken weer in kleinere kamers verdeelt. In wezen, slaapt iedere slaaf in deze *tenti*, behalve de huisslaven.

Ma Yu is momenteel de enige *Grani* op de plantage en heeft zo een héél gedeelte voor haarzelf. Het tengere vrouwtje slaapt in een *kruyara* op de grond en neemt niet veel ruimte in. Daarom slaap ik in haar *sribikamra*, in een *amaka* aan de muur en haar kleinzonen, Akwasi en Bintu, die slapen in *amakas* onder mij.

Bijna iedereen slaapt al. Het rode licht, van de ondergaande zon, heeft plaatsgemaakt voor de donkerblauwe duisternis. Er is nog wat geroezemoes te horen, maar op zo'n volume dat de wachters het niet kunnen horen. Langzaam wordt het stil. Ik sluit mijn ogen en probeer ook te gaan slapen. Ik val al bijna in slaap en hoor uit het niets een licht getik voor de *tenti*. Het zijn kleine kiezeltjes die door iemand tegen de muur worden gegooid.

Akwasi steekt zijn hoofd naar buiten. Na een paar tellen trekt hij het weer terug.

“Het is Mina.”, roept hij voordat hij geruisloos naar buiten stapt. Ik volg hem, weer gevolgd door Bintu. We staan nu alle drie buiten, tegenover haar. Het is al laat en het erf is leeg.

“Waarom ben jij zo laat nog buiten?”, vraag ik haar spottend.

“Het is fantastisch weer. Ik heb zin om te gaan zwemmen. Gaan jullie mee?”, vraagt ze

We kijken elkaar allemaal vragend aan. Op dit tijdstip nog naar buiten, zonder toestemming kan ons duur komen te staan.

“De *kriki* is niet ver van de plantage, om daar te komen hoeven we alleen over het erf en langs de werkvelden.”, zegt Mina.

“Ik weet niet wat jullie van plan zijn, maar ik heb wél zin om te gaan zwemmen!”, zegt Akwasi, wiens gegeven naam Martinus is. Hij voelt zich zoals altijd geroepen om het voortouw te nemen. Hij loopt naar het einde van het erf en iedereen kijkt hem na. Ik twijfel en kijk even rond. Voor het eerst, valt het me op dat we niet meer alleen zijn - er is een andere slaaf op het plein gaan zitten - Asongo. Hij heeft ons hele gesprek stilletjes gevolgd en kijkt nieuwsgierig wat mijn keuze zal zijn.

“Ga je mee, Boi?” vraagt Mina nogmaals.

Dit is de eerste keuze die jij moet maken. Jouw keuzes hebben invloed op het verhaal en zullen bepalen welk pad jij volgt.

Wat wil jij dat er gebeurt?

Blijf achter op de plantage...

(Lees verder op de volgend bladzijde)

*Ga mee met Mina en Akwasi, om te zwemmen in de **kriki**.*

(Ga naar bladzijde 11 en lees verder)

De zonnekinderen

“Ik blijf hier, gaan jullie maar.”, zeg ik tegen haar.

Ze kijk me heel even verbaasd aan, maar vertrekt dan gelijk.

Ik blijf buiten en ga naast Asongo zitten, die al plaats heeft genomen op een van de bankjes op de binnenplaats. De *ingi* man zit stil naast me.

Indianen zijn overal in Suriname aanwezig, zelfs op de plantages, alleen in kleinere aantallen. Op Nijd en Spijt, hebben wij alléén Asongo. Maar wat hem écht speciaal maakt, is dat hij niet praat - helemaal nóóit. Hij kan dat niet. Dat maakt hem de perfecte gezelschap, om deze rustige avond mee door te brengen.

Hij heeft een andere manier van communiceren, hij tekent in het zand. Hij kan zo hele verhalen vertellen. Dit kan hij duidelijk en gedetailleerd, alleen ben ik één van de weinigen, die ze zo duidelijk kan lezen. Ook nu pakt hij een stok en begint hij te tekenen. Hij vertelt me een volksverhaal.

Het gaat over een meisje dat opzoek is naar de zon - haar grote liefde. Zij draagt zijn kinderen, twee jongens. Tijdens haar zoektocht volgt ze de bloemen, die de zon achterna groeien en zo een pad naar hem leiden. Echter, raakt ze van het pad af en verdwaalt ze. Ze belandt bij een paddengrootmoeder en vertelt haar dat ze de moeder is van de kinderen van de zon.

Uit jaloezie, pakt ze niet alleen haar zoons van haar afpakt, maar ook haar leven. De twee jongens worden door de pad opgevoed als haar eigen kinderen. Tot deze groot genoeg waren en hun instinct hun zei om opzoek te gaan naar hun echte vader. De paddenmoeder raakte zwaar gekrenkt door deze boodschap en richtte al haar woede op de twee. Ze doodde één en de ander wist te ontsnappen met hulp van vele wilde dieren.

Hij vervolgde zijn zoektocht en maakte nog veel mee in de tussentijd, maar dwaalde niet van zijn pad. Hij zocht lang en had de hoop al bijna opgegeven. Tot hij op een dag, met behulp van een hoen, de lucht in vloog.

Zijn vader onthaalde hem blij en vroeg:

“Waar bleef je zolang? Je broer en ik hebben op je zitten wachten.”

De jongen schrok. Hij had zijn broer met zijn eigen ogen dood zien gaan.

“Dat kan niet. Is dit een list?”, vroeg hij aan de zon.

“Nee hoor, ik heb hem opgepakt vóórdat de pad hem iets kon aandoen.”, zei de zon en hij wees naar de broer, die in de vorm van de Avondster aan de lucht hing.

De jongen stond erbij stil, dat hij altijd zijn weg heeft gevonden door de maan en de Avondster te volgen - die zijn immers altijd op dezelfde plek.

“Mag ik ook een ster worden?”, vroeg hij aan zijn vader.

“Natuurlijk,” zei zijn vader. “Voor jou heb ik werk als de ochtendster.”

Zijn verhaal is mooi. Het is al wat later en de rest is nog niet teruggekeerd. Ik bedank hem voor het vertellen en stap de *tenti* in. Ik klim zonder *Ma* Yu wakker te maken, in mijn *amaka*. Gereed om te gaan slapen.

(Ga naar bladzijde 16 en lees verder)

Kriki

Kreek

Bintu loopt de andere deur van de *tenti* in en komt met nog twee andere kinderen naar buiten.

“Laten we gaan!”

We vertrekken allen naar de *kriki*. Het is behoorlijk fris buiten, maar niemand anders lijkt zich daaraan te storen. Ik ben de enige die loopt te rillen van de kou. We lopen geruisloos door. Toch, heb ik er wel zin in gekregen en ik ben duidelijk niet de enige. Het moment dat we buiten het bereik van het erf zijn, beginnen we allemaal te rennen. Hoe we eerst zo stil waren als muizen, zijn we nu zo luidruchtig als olifanten. We lachen, gieren en grappen tijdens het rennen. Het is een échte wedstrijd geworden – wie het éérste in de *kriki* is.

Akwasi en Bintu rennen voorop. Ze zijn als eerst vertrokken en laten ons al snel achter. Beiden willen ze als eerst in het water zijn. Ik heb een ander doel voor ogen: Mina inhalen. Ze is zelf ook erg snel, sneller dan ik ben en dat weet ze.

Het blauwe water komt in zicht en de wedstrijd wordt gelijk serieuzer. Ik kan Akwasi en Bintu al in het water horen springen. Ik begin nu ook harder te rennen. Ze draait zich om en heeft gelijk door dat we strijden om de derde plek. Hierdoor weet ik de afstand tussen ons te verkleinen. Ik haal Mina in en laat haar achter me. De derde plek is voor mij. Ik draai me om, om te kijken wat de volgorde bij de eindstreep zal zijn.

Mina is verdwenen. Ze is weg, niet voor me of achter me. Heel even sta ik stil en twijfel ik. Zal ze gevallen zijn? Het zal wel. Ik ben nu bijna bij de *kriki* en wil de derde plek verzekeren. Nog een paar stappen en dan raak ik het water al. Ik zet met af met mijn linkervoet en spring omhoog.

Nog vóór dat ik de grond kan verlaten, word ik neergehaald. Het is Mina. Ze tackelt me vanachter. We liggen nu op de grond en Mina ligt boven op mij. In een flits worden we voorbij gerend. Plek 3 én 4 gaan aan ons voorbij. Mina kijkt me lachend aan. Ze was verstopt achter een grote *bon*. Ze had me allang achtergelaten en al in het water kunnen zijn. Tóch, heeft ze op me gewacht, alleen om me neer te halen. Ik kan niks anders doen dan stom lachen. Ik dacht echt dat ik een kans maakte. We kijken elkaar aan. Mina staat op en steekt haar hand naar me uit.

“Kom,” zegt ze. “Laten we het water in gaan.”

“Nu ik erover nadenk, blijf ik toch liever aan de kant. Het is toch té koud, vind ik. Het waait nog harder dan zojuist.” zeg ik.

Ze is het al snel met me eens, want ook zij zoekt nu een mooie plek om te gaan zitten. Terwijl Akwasi en Bintu in het water worstelen, zoeken Mina en ik bladeren aan de oeverkant. We verzamelen grote bananenbladen en leggen deze op de grond. Mina komt naast me zitten en we bewonderen de avondhemel. Ze wijst naar de sterren.

“De maan is heel mooi!”, roept ze ongevraagd. Ik kijk naar boven en kan niets anders, dan haar gelijk geven. Vanavond zijn de maan en sterren duidelijker dan op andere dagen.

“Een beer!”, zegt Mina.

“Daar links! Naast die vis.” Ik kijk haar verward aan en ze begint hardop te lachen. Na een paar tellen krijg ik door waar ze mee bezig is. Ze verbindt de sterren om dieren te zien. Ze wijst me zelfs gezichten.

“... een mond gevormd door die drie sterren daar en een neus met die ster erboven.”

Haar creativiteit verbaast mij. Ook een paar dieren schieten haar verbeelding niet te buiten. Het wordt later en kouder. De wind

waait harder en blaast twee van onze bladeren de rivier in. Ze blijven drijven en varen rustig naar de jongens, die zoveel beweging maken dat de bladeren door de golven al snel aan de andere kant van de *kriki* belanden. Ik merk dat Mina begint te trillen. De bladeren eruit vissen is nutteloos.

“Wil je mijn doek anders hebben, Mina?” bied ik haar aan. Ze gaat onder mijn doek liggen en sluit haar ogen. Ze ziet er zo vredig uit. Ik heb nooit zo naar haar gekeken, vol aandachtig en bewondering. Met gesloten ogen, speelt ze met haar lippen. Ze tuit haar lippen alsof ze kusjes aan het geven is. Ik weet niet of ze gezien heeft dat ik naar haar kijk. Maar ik kan niet stoppen met staren. Haar wangen zijn bol en zien er zacht uit. Ze blijft even zo liggen, heel vredig. Ze opent haar ogen en we kijken elkaar aan. Ze heeft me betrappt op staren. Ze gaat rechtop zitten en geeft mij een kus op mijn wang. Ik begin te blozen.

“*Tangi* voor je *kamisa*, Boi.” fluistert ze. Ze begint nu ook te blozen. Omdat haar huid lichter is, worden haar wangen ook roder. Haar wangen lijken nu op kleine *tomati*. We kijken elkaar zonder iets te zeggen aan. De stilte is sterk. Ik sta op, pak haar hand vast en trek haar de struiken in. Een paar stappen verder staan we stil - vlak voor een oude witte *Kankantri*. De *bon* is de hoogste boom in de wijde omtrek van de plantage. Het is *Ma* Yu haar favoriete *bon*. Volgens haar, heeft hij bijzondere krachten.

Ik kijk haar diep aan. Haar ogen zijn héél mooi en uniek. Zulke ogen, zie je bij niemand anders. Ze zijn in twee kleuren verdeeld. De bovenkant van haar pupil is lichtbruin. De onderkant is licht grijs. Het is alleen van dichtbij goed te zien. Het is een ongemakkelijk moment en we kunnen beiden niets anders doen, dan stom naar elkaar te lachen. Haar lach is perfect; mooie en nette tanden omringd door roze lippen. Haar bruine krullen vallen op haar lichte huid. Haar krullen zijn niet lang. Ze vallen nog net op haar wang.

“Waarom laat je *Ma* Yu de uiteinden van je lokken steeds knippen?”

“Als ik sneller wil blijven dan jij, mogen ze me niet in de weg zitten.”, grapt ze. We genieten van het moment. Als het aan mij ligt, mag dit moment langer aanhouden.

“*LON!!!*”

We worden abrupt onderbroken door *babari* van Martinus vanuit het water.

“Wegwezen!”, waarschuwt hij zijn broeders en zusters, terwijl hij achter me wijst. Alle jongens, verspreiden zich, net een kolonie mieren en proberen te vluchten, voor het gevaar dat hij door de bosjes heeft zien lopen. Mina en ik beginnen te rennen. Zonder achterom te kijken ren ik de bomen in. We raken al snel van elkaar gescheiden. Een voet komt uit de bosjes tevoorschijn en trapt me met volle kracht tegen mijn borst. Ik val achterover en de klap slaat alle lucht uit mijn longen. Ik lig op de grond te snakken naar adem. De voet behoort tot een van de wachters. Ze hebben ons betrappt tijdens het zwemmen. Hoe zijn ze erachter gekomen? Ik word door twee mannen voorbijgelopen. Ze snellen op de groep af. De man die mij een trap gaf staat voorover mij gebogen. Ik geef hem een harde trap tegen zijn knie. Hij schreeuwt en valt op de grond. Ik begin te rennen - naar de plantage.

De geluiden die de anderen maken, klinken verschrikkelijk. Ik hoor ze in de verte schreeuwen en jammeren, maar ik moet ze achterlaten. Ik ren het erf op en gelijk de *tenti* in, om zelf niet gepakt te worden. Het gejammer van de kinderen wordt steeds luider, terwijl ze naar de plantage worden gesleept. Het dorp worden wakker erdoor en gaan een voor een kijken. Ik niet - ik blijf liggen. Vanuit binnen hoor ik alles en luister ik mee. *Masra* Daniël is naar buiten gekomen.

“Zet hém als éérst aan de schandpaal!”, beveelt *masra* Daan boos. Ik hoor dat hij iemand een klap verkoopt, en hij stormt weg. “Ik ben nog niet klaar met jou!”, schreeuwt hij luid over het hele erf.

Nadat hij vertrekt, keert de rust langzaam terug. Ik dek me snel en ga slapen.

(Lees verder vanaf de volgende bladzijde)

Hoofdstuk: Angri e kier mi!

Ik ga dood van de honger!

Ik schrik wakker uit een slechte droom en het is alweer ochtend. Ik begin gelijk met mijn ochtendroutine om vandaag weer aan het werk te gaan op de velden.

Akwasi ligt nog steeds niet in zijn *amaka*. Hij heeft dus de avond buiten aan de schandpaal, moeten doorbrengen als straf voor wegsluipen van de plantage. De rest is er nog goed van afgekomen.

De zon schijnt extra fel vandaag en de stralen branden op mijn lichaam. Het is lastig om gefocust aan het werk te blijven. Alle werkers hebben er last van, maar het werk moet door!

“Zijn straf was gister véél te zwaar. Zulke straffen heb ik nog nooit gezien bij een kind!”, zegt *Ma Yu* over de straf van gisteravond. Terwijl ze, samen met een paar andere moeders, de geplukte bessen pelt naast de werkvelden. Ik blijf even dichtbij staan, om hun gesprek te kunnen horen.

“Wat is er gebeurd?”, vraagt een andere moeder.

“Hij heeft de *Spaans boko* ontvangen. Die straf geeft *masra* Daniël normaal alleen bij de grootste vergrijpen. Hij kreeg intussen zó véél slaag...,”

Ze maakt een heel groot gebaren met haar armen – zonder door te hebben dat grootte niets te maken heeft met hoeveelheid en knijpt haar ogen dicht.

“Nu moet hij vandaag alsnog op het veld werken. Dit is een hele zware straf.”

Ze voelt mee met haar kleinzoon, zoals ze altijd doet. De jongen is een echte onrustschopper, een rebel met de grootste mond en het meeste lef. Ik heb meer medelijden met zijn oma, dan met *hem*.

Hij is voor zijn leeftijd groot gebouwd en erg gespierd - dat zorgt ervoor dat hij zichzelf soms ouder waant. De rest volgt hem daarom al gauw. *Ik* weet dat als je Akwasi volgt, je geheid in problemen belandt - zoals gister. De *masra* heeft al vaak genoeg bedreigd hem te verkopen, wetende dat hij hem veel zal opleveren op de markt.

Mina is vandaag nog niet uit haar *oso* gekomen. Ik weet niet hoe het gister voor haar is afgelopen. Binnenblijven voor de hele dag, is al een straf voor haar.

Ik herinner me dat ik verder aan het werk moet – als enige. Terneergeslagen, draai ik me om. Ik de verte zie ik Isabel, de jongste dochter van de hertogin. Ze ligt languit in een *amaka*. Zij is het meest betrokken bij de slaven en lijkt vrijwillig een hel van ons leven te willen maken. Ze heeft de positie van hoofdopzichter, eigenhandig overgenomen, nadat de vorige spoorloos verdween.

Ze hangt onder een afdak. Ze heeft de *amaka* strategisch vastgebonden aan de uiterste pilaren van een oud houten kraampje, dat tegen de werkvelden aan is gebouwd en fungeert als kijktoren. Met genoeg zicht over het veld, vervult ze vanuit haar luie houding, haar taak van de dag – de werkers in de gaten houden. Vanuit de schaduw kijkt ze uit op het veld.

Naast het krakkemikkige, houten huis zitten twee wachters te luieren. In een groep van minimaal 6 bewakers, waken zij elke werkdag over ons. De rest wandelt tussen de paden en houdt ons nauw in de gaten, terwijl wij koffiebossen plukken.

De bewakers – of blank-officieren zoals ze zichzelf graag noemen, zijn het ergst. Ze staan bekend als grof en agressief en zijn behoorlijk dom. Het zijn meestal vieze, slordige mannen. Hiervan lijkt de helft ondervoed te zijn en de andere helft overgewicht. Het zijn geldzoekers, die geld en geluk in *Sranan* zijn komen zoeken, maar nooit gevonden hebben. De frustratie die dat teweegbrengt, uiten ze al te graag op de slaven. Deze bewakers zijn een vaste groep en is ook de grootste groep op de plantage, op de slaven na.

Vandaag worden ze extra ondersteun door Isabel en *Basya*. Het werk op de plantage is zwaar. We zitten nu in de oogst periode. Dit gebeurt twee keer per jaar. We werken, in deze periode, 6 dagen per week – van zonsopgang tot zonsondergang. Tussendoor, als de zon op zijn hoogst is, krijgen we één uur om te rusten.

Het veldwerk is vooral voor de vrouwen zwaar. Dit komt doordat er weinig onderscheid wordt gemaakt, tussen vrouwen, mannen en kinderen. Allemaal moeten werken. Wat één man alleen doet, moeten twee vrouwelijke werkers samendoen, maar verder is de werkdruk gelijk. Zo blijven we de hele dag aan het werk, koffiebossen plukken.

De koffiebes is als hij rijp is een klein en rood. De harde huid beschermt een gele zachte binnenkant, die weer 2 pitten beschermt. Deze pitten worden koffiebonen genoemd. Dat is waar het allemaal om draait. De bessen worden door de veldwerkers, geplukt en verzameld in manden, in kokend water geweekt en daarna geschild door de bonen over een rooster te raspen.

Na een lang proces van uitdrogen en stampen, krijg je koffiëklare bonen als resultaat. Het is voor ons een lang en slopend proces. Vooral het urenlang plukken van de bessen, in de hete zon, is vermoeiend.

Het vruchtvlees dat overblijft, wordt over de gewassen verspreid als voeding voor de planten en kippen. Daarom mogen wij tijdens het werk niets zelf eten, dan verpesten we de productie.

“Hijgeen die, op de plantage verbouwde voedsel, groente of fruit nuttigt, steelt van de hertog. Diegene zal worden gestraft.” Luidt een andere regel van de hertog.

De bessen moeten geplukt worden, voordat hij rijp is. Als hij overrijp is, valt het op de grond en zijn ze niet meer van goede kwaliteit. De groengele koffieplanten, waar de bessen aan groeien, zijn in mooie en nette rijen gepland, tussen één rij van bananenbomen en één rij *kofimamas*. Hier is bewust voor gekozen – twee plantsoorten met grote bladeren die de koffieplant van schaduw voorzien. Door de schaduw groeien er meer én grotere vruchten. Eén rij van bananenbomen links, één rij van koffieplanten in het midden en één rij van *kofimamas* aan de rechterkant, dit vormt samen één baan. De velden zijn verdeeld in zes lange banen per blok, waarbij ieder blok omringd wordt door graven. De graven begeleiden het water van de *liba* naar het veld en houden het zand vruchtbaar. Eén mannelijke slaaf is verantwoordelijk voor één blok per werkdag – vrouwelijke slaven zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor één blok.

De twaalf blokken zijn door zandpaadjes met elkaar verbonden. De zandpaadjes leiden allemaal naar een groter zandpad, in het midden van het werkveld, die na ongeveer 40 stappen overgaat tot een pad met kleine grindsteentjes. Dit grindpad loopt door het bos en eindigt pas bij de grens van het erf. Het werkveld is aan alle kanten omringd door een bebost gebied.

Het scheidt aan de voorkant het erf en de velden en aan de achterkant de velden met het bos dat leidt naar de Commewijnerivier. Links van de velden ligt de *berpe*, waar alle

overleden slaven liggen begraven. Rechts van het bos ligt de *kriki*. Dit hele systeem van de plantage, is door slaven opgebouwd. Van het graven van de goten, tot het planten van de verschillende soorten planten en bomen. Het zware graafwerk wordt alléén 's avonds door de sterke en volwassen mannen gedaan. Dat is fysiek het zwaarste werk.

In de verte zie ik hoe Maria zorgvuldig te werk gaat. Tevergeefs, want haar witte *pangi* zit onder de rode vlekken. Vlekken veroorzaakt door de bessen die ze moeizaam probeert te verzamelen. De kwetsbare koffiebessen knappen steeds, op het moment dat Maria hen in haar juten mand probeert te stoppen. Maria is een gevorderde werkster. Ze is erg goed in wat zij doet, maar zelfs zij kan zich vandaag niet focussen door de hete zon. Ze deelt deze oogstperiode haar blokken met Lily. Ze zijn aan elkaar gepaard. Lily is er slecht aan toe en gaat slordig te werk. Bij het plukken van de onrijpe bessen, schud ze de plant. Hierdoor vallen andere niet rijpe bessen ook op de grond, waardoor er meer moeite gedaan moet worden om ze weer op te pakken. Alle bessen die Lily laat vallen, moet Maria oprapen. Dit zorgt voor veel ergernis. Het is van haar gezicht af te lezen.

We verlangen allemaal ongeduldig naar de pauze. Het moment midden op de dag, waar wij een moment krijgen om af te koelen, te rusten en om te eten. De hertog móét dit toelaten, anders worden de slaven ziek en onwel door de hitte. Een zieke of gewonde slaaf kan niet werken, dus moet hij aandacht besteden aan onze gezondheid, méér arbeid is méér geld!

Gelukkig, is dit werk voorlopig afgelopen voor mij. Morgen is mijn laatste dag werken op de velden. De hertog is van plan om vanaf volgende week uit te breiden. Hij wil binnen twee weken 4 blokken erbij hebben – dat zijn 24 banen; er moeten dus 72 rijen

bomen geplant worden in totaal. Om dat te behalen zullen veel mannelijke slaven de hele dag moeten bouwen tot héél laat in de avond. Ik hoor daar dan ook bij. *Masra* heeft mij en een aantal andere jongens toegevoegd aan de groep bouwers. Hij wil het bouwproces versnellen en vindt dat ik er nu lichamelijk wel klaar voor ben.

Mijn maag knort. Ik heb zóveel *angri* dat ik niet meer kan wachten tot het rustmoment. De gedachte om een paar bessen te eten dwaalt door mijn hoofd – terwijl ik weet dat dit ten strengste verboden is.

Ik lik de bessensap van mijn vingers. Normaal gesproken is de zoete smaak van de bessen voldoende om me sterk te houden tot de pauze. Dit keer niet. Ik verlang nu juist naar meer. De groene, onrijpe bessen vind ik het lekkerst. Dan heeft het nog een bittere, zure smaak. Ik draai me om en zie dat de wachters niet aan het opletten zijn. Verderop hoor ik ze luidruchtig grappen en met elkaar praten. Ik kijk om me heen of ik iemand zie - de kust is veilig. Ik pak twee groene bessen uit de struik en gooi ze omhoog. Ze vallen en verdwijnen in mijn mond. Met mijn voortanden schil ik de huid er vanaf. Het vruchtensap verspreid zich over mijn tanden en ik stop even met kauwen. Na een hele ochtend werken, is de zure smaak zo intens dat mij haren overeind staan. Alsof ik hier de hele dag op heb gewacht. Ik sluit mijn ogen en geniet van de smaak.

“Hé!”, schreeuwt iemand achter me.

Door de schrik staat mijn lichaam stijf. Zonder nadenken slik ik, alles dat ik in mijn mond heb door; vruchtvlees, schil én pit. Ik durf niet direct te kijken. Heeft iemand gezien dat ik iets heb gegeten? Ik draai me heel langzaam en voorzichtig om.

Een wachter loopt op me af. Hij stormt door het vochtige zand met zijn lange voeten. Bij iedere stap die het zet, zie ik dat hij trekt met zijn knie - alsof hij geblesseerd is. Zijn knieën slaan tegen elkaar, omdat ze naar binnen staan gebogen en niet genoeg ruimte voor de ander overlaten om te wisselen van positie. Zijn dikke wenkbrauwen staan scheef en zijn dunne lippen staan krom gehoekt, naar beneden. Hij is duidelijk niet geamuseerd. De dunne man loopt met brede schouders op me af – om mij te intimideren. Net een dier probeert hij gevaarlijker te lijken, door groter over te komen. Hij blijft, één voetlengte voor mij, stilstaan.

“Wat denk jij dat je aan het doen bent?!”, vraagt hij terwijl hij met zijn lange armen grote gebaren maakt.

Mijn keel is plotseling zó droog, dat er geen woord uit komt en ik blijf hem met grote ogen aanstaren.

“Het is bijna pauze en je bent niet eens op de helft! Als je aan het einde van de dag niet alles hebt afgerond, zorg ik er persoonlijk voor dat je vandaag niet zal vergeten! Heb je dat begrepen?!”

Zijn tirade is voorbij, maar hij blijft me dreigend aankijken, afwachtend op een reactie. Ik sta nog steeds stijf en hoe graag ik ook iets wil zeggen en voor mezelf op wil komen, er komt nog maar geen woord uit. De bewaker lijkt zelf ook te beseffen dat hij niet véél uit mij zal krijgen. Hij draait zich om en loopt stampvoetend weg. Hij stond zo dichtbij, dat zijn zure lichaamsgeur nog even blijft hangen. Ik kijk stijf voor me uit. Mijn hart voel ik kloppen, helemaal in mijn vingertoppen.

DONG!!

De bel luidt! De krachtige klank verspreidt zich over het erf. Iedereen op de plantage weet wat dit inhoudt en haast zich naar de binnenplaats.

Ik loop over het zandpad, richting de plantage. Het natte zand werkt als verkoeling onder mijn voeten. Het is een heerlijk gevoel, vooral als je een halve dag onder de hete zon hebt gewerkt. Na een paar stappen verandert het natte, fijne zand in kleine grove grindsteentje. Door het grote verschil, tussen de twee soorten ondergrond, voelen de steentjes als scherven onder mijn voet. Voor mij zie ik de werkers zich haasten naar het voedsel.

Met grote passen, haast óók ik me naar de binnenplaats. Net op tijd, kom ik bij de *kampu* aan, een groot afdak pal tegenover de *tenti*. Mijn maag begon net hevig te knorren en ik kan nog een mooi plekje vinden op de banken. De geur van het *nyanyan* verspreidt zich over het hele erf – er is *Heri Heri* klaargemaakt. De geur van gekookte banaan, zoete aardappel, gebakken cassave, gebakken vis en de gekookte en gestampte koffieboonschillen versiert de lucht. Mama Yu is samen met een kleine groep dames elke dag verantwoordelijk voor het eten. De groep wordt gecommandeerd door een witte, Engelse werkmans, die de *masra* heeft aangenomen om als kok te werken. Het enige dat hij doet, is ervoor zorgen dat de etenswaren in de keuken terecht komen. Daarna zit hij, de rest van de dag, met zijn dikke kont op een grote schommelstoel, de vrouwen te dirigeren.

De Engelse arbeiders zijn in Suriname zijn gebleven, ná de machtsovername van de Hollanders. Meestal zijn ze zelf ex-slavenhouders, die nu té oud of té arm zijn om nog een plantage te leiden. Door hun ervaring kunnen ze alsnog een goede positie uitoefenen op de andere plantages. Al op leeftijd, niet opzoek naar

spanning en heel onverschillig naar de slaven. Ze gaan menselijker met ons om. Dit maakt hen de makkelijkste groep.

Het middag- en avondeten is hetzelfde over de dag. We maken de planten die we zelf kweken op het erf, onderdeel van het onze dagelijkse gerechten. De vrouwen combineren dit met andere groentes en kruiden, die ze zelf moeten kweken in een moestuin naast de tent. Op speciale dagen, zoals feest- en verjaardagen, krijgen we nog extra etensresten die het gezin van de hertog heeft overgelaten. Zelden krijgen we verse producten van de markt. Maar de kookvrouwen maken het beste van wat we hebben, ook vandaag. Het eten is heerlijk. Ik probeer zo klein mogelijke hapjes te nemen, zodat het langer duurt voordat het eten op is.

Want van een tweede portie is er géén spraken. Het eerstvolgende bord is het avondeten. Ik zie Bo verderop alleen zitten, genietend van zijn portie. Dan gebeurt er iets vreselijks. Zijn enige stuk vis rolt van zijn bord en valt op de grond. Één van de waakhonden rent er snel op af. In één beweging, grijpt hij de stuk vis in zijn bek en rent hij weg. Aan de voet van de woning gaat hij liggen en begint zijn vangst op te peuzelen. Zonder genade verslindt hij de vis, alsof hij hem zélf gevangen heeft. In twee happen is al het vel eraf. Een hap later is de vis niet eens meer te herkennen.

Bo kijkt met pijn en tranen in zijn ogen, naar het stuk vis dat een aantal tellen daarvoor nog in zijn bezit was. Met véél moeite neemt hij een hap van de zoete aardappel. Bo is de zoon van Belle en de jongste op de plantage, hij is net een aantal jaren oud. Dit is een pijnlijke les voor hem en hij begint zachtjes te huilen.

Het is vervelend, maar kan iedereen overkomen - óók mij. Ik schuif mijn stuk vis naar het midden van mijn bord, om te voorkomen dat mij hetzelfde overkomt. De honden krijgen mijn avondmaal níét te pakken.

(Ga naar bladzijde 33 en lees verder)

Ik stap op hem af en ga op de grond naast hem zitten. Ik buig voorover en schuif héél nonchalant mijn stuk vis op zijn bord. Op een manier dat het onopgemerkt blijft door alle anderen.

(Lees verder vanaf de volgende bladzijde)

Nyan switi

Eetsmakelijk

Gecharmeerd lacht hij naar me en veegt hij zijn tranen. Ik denk niet dat hij verwacht had dat iemand zijn stuk met hem zou delen.

“*Tangi!*” fluistert hij glimlachend. Hij pakt zijn nieuwe stuk vis met twee handen vast en begint eraan te peuzelen. Het voelt goed om iemand anders te laten lachen. Het voelt goed om anderen blij te maken. De *dagu* komt plots naast me staan en begint mijn been te aaien – hij lijkt me te mogen. Heel gauw laat ik twee stukken banaan op de grond vallen.

Óók *deze* vermorzelt hij gelijk. Het lijkt alsof ik er een nieuwe vriend bij heb. Ik kijk op mijn bord en mijn eigen gevoel van blijdschap zakt direct weg. Het enige dat ik nu zélf over heb op mijn bord, is *kasaba*.

“Ik zag dat wel, *kon dya!*”, zegt Mama Yu, die vanachter een vol gedekte tafel, borden staat op te scheppen. Ze heeft vanaf daar goed zicht op de plek waar Bo zit en heeft dus alles gezien. “Laat je bord zien.”, zegt ze.

Langzaam loop ik naar haar toe. Eenmaal voor de tafel, blijf ik kaarsrecht stilstaan. Ik wijs haar mijn bord. Ze laat twee stukken vis op mijn bord vallen en geeft me een knipoog. Ze tuit haar lippen en zet haar wijsvinger er strak tegen aan. Het is duidelijk dat ze wil dat dit tussen ons blijft.

“*Tangi.*”, fluister ik héél zacht.

“Ik zou niet weten waarvoor...”

Mama Yu draait zich om en loopt weg, richting de *tenti*.

De *kampu* is druk en vol. Het plekje naast Bo is nog wel vrij. De pauze is bijna voorbij, dus als ik niet opschiet, red ik het niet eens om verder te eten. Ik neem het plekje naast Bo weer in beslag. Ik begin snel met de resten op mijn bord. Ik schiet aardig op. Ik heb twee mooie stukken vis gekregen. Ik schuif alle graten naar de zijkant van mijn bord, zodat ik genoeg ruimte heb. Met een halve vissenkop in mijn mond, valt mijn aandacht op Akwasi, die aan de overkant van de banken mij met grote ogen aanstaart. Ik doe alsof hij me niet is opgefallen – zonder succes. De jongen staat op en loopt naar mij toe.

“Waarom heb jij zoveel vis? Ik heb er maar één gekregen.”

Ik probeer hem te negeren en begin met de tweede helft van mijn laatste stuk vis. Hopende dat hij wel weg zal gaan, eet ik verder.

“Heeft iedereen twee stukken vis gekregen net als Boi?”, vraagt hij jaloers aan de groep. Een brutale vraag, zó luid gesteld, dat de groep bewakers het ook hoorde. Ze kijken me aan. Hij wist dat dit zou gebeuren. Snel prop ik de laatste hap in mijn mond.

Er stapt een bewaker onze kant op. Mijn vingers verstijven en er ontstaat een brok in mijn keel. Dit zorgt ervoor dat ik mijn laatste gulzige hap, niet weg kan slikken.

“Jij wéér!”, schreeuwt de wachter van een kleine afstand.

Het is dezelfde bewaker, van het akkefietje bij het veld – de bewaker met de geblleseerde knie. Deze bewaker is pas in dienst op de plantage en probeert zich duidelijk te bewijzen voor de rest. Hij ziet dit als hét moment om naam voor hemzelf te maken. Met dezelfde boze gang, knikkende knieën en gespreide schouders, als op de velden – loopt hij op ons af. Iedereen op de *kampu* is op dit moment op ons gefocust. Alle ogen zijn gericht op ons drie. De